Rano djetinjstvo Adama Zrinskog (1662. – 1671.)

*Iván Márk Erdei**

Sažetak

Adam Zrinski (1662. – 1691.) bio je sin dalmatinsko-hrvatsko-slavonskog bana Nikole VII. Zrinskog (1620. – 1664.) i sinovac dalmatinsko-hrvatsko-slavonskog bana Petra III. Zrinskog (1622. – 1671.). Bio je zadnji pripadnik ove obitelji koji je ratovao protiv Turaka. Poginuo je u bici kod Slankamena 19. kolovoza 1691. godine. U studiji se bavim njegovim ranim djetinjstvom. U tom periodu dogodit će se dva značajna događaja koji će obilježiti njegovo djetinjstvo, smrt oca Nikole (18. studenog 1664.) i smaknuće njegovog strica Petra (30. travnja 1671.). I pored toga, u svom kratkom životu uspjet će osvojiti većinu funkcija koje je njegov otac posjedovao u Mađarskom Kraljevstvu. Njegov uspon na društvenoj ljestvici prekinula je njegova prerana smrt.

Ključne riječi: Adam Zrinski, Nikola VII. Zrinski, Petar III. Zrinski, Marija Sofija Löbl

Uvod

Adam Zrinski (mađ. Zrínyi Ádám, 1662. – 1691.)[1] bio je sin dalmatinsko-hrvatsko-slavonskog bana[2] i znamenitog mađarskog pjesnika Nikole VII. Zrinskog (Zrínyi VII. Miklós, 1620. – 1664.), sinovac dalmatinsko-hrvatsko-slavonskog

* doktorand povijesnih znanosti, Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészet és Társadalomtudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola

[1] Premda su Zrinski po podrijetlu nedvojbeno Hrvati, uslijed međusobne povezanosti, osobna imena ću u studiji pored hrvatskog prilikom prvog spominjanja u zagradi naznačiti i na mađarskom. Isto ću raditi i s toponimijom.

[2] U samoj oporuci Nikole Zrinskog ova se titula navodi u obliku „Dalmatiae Croatiae et Sclavoniae Bani" (HU MNL OL A 57. 13. köt. fol. 189/a), otud ću je u studiji rabiti u punom nazivu, bez obzira na to što su u vrijeme banovanja Nikolinog veći dio Slavonije i cijela Dalmacija bili pod stranom upravom.

bana, hrvatskog književnika i urotnika Petra III. Zrinskog (Zrínyi III. Péter, 1622.[3] – 1671.), te prapraunuk sigetskog junaka Nikole IV. Zrinskog (Zrínyi IV. Miklós, oko 1508. – 1566.). Bio je pripadnikom posljednje generacije ove znamenite velikaške obitelji, koja je ostavila dubok trag kako u hrvatskoj, tako i u mađarskoj povijesti, ujedno je bio i posljednji Zrinski koji je ratovao protiv Turaka.

U pregledima mađarske povijesti Adam Zrinski je uglavnom poznat kao sin velikog junaka Nikole Zrinskog, koji je poginuo u bici kod Slankamena (mađ. Zalánkemén) 19. kolovoza 1691. godine (Szalay 1857: 487-488; Kerékgyártó 1868: 119; Horváth 1872: 226-227; Acsády 1898; Hóman – Szekfű 1935: 217; R. Várkonyi 1989: 89), a isto tako ga tretiraju i hrvatska (Šišić 1916: 200; Šišić 1920: 266; Sokcsevits 2011: 218; Šokčević 2016: 174) te srpska (Ćorović 1933, 362) historiografija.

Adam ne spada u najpoznatije Zrinske, no bio je, kako je to definirao suvremeni mađarski vojni povjesničar Gábor Hausner, posljednji junak obitelji Zrinski (Hausner 2012: 447). Kada je Adam poginuo kod Slankamena, iza Zrinskih je bilo gotovo tri stoljeća stalne borbe protiv Turaka. Ta trostoljetna borba započela je s Petrom I. Zrinskim (Zrínyi I. Péter, †1446), pradjedom Nikole Zrinskog Sigetskog. On je u rujnu 1417. poslao mađarskom kralju Žigmundu (1387. – 1437.) jednog turskog zarobljenika u Konstanzu na sabor, gdje su ga kao svojevrsnu atrakciju proveli kroz gradske ulice (Varga Sz. 2016: 41). (Urotnik, ujedno i Adamov stric Petar Zrinski, koji je živio u 17. stoljeću bio je treći u ovoj obitelji koji je nosio to ime; Széchy 1896, rodoslov uklopljen između 98. i 99. stranice.) Sin Petra I., Petar II. (Zrínyi II. Péter, oko 1423/oko 1433 k.[4] – 1493.) i unuk Pavao III. (Zrínyi III. Pál, 1465. – 1493.), koji su 5. rujna 1493. poginuli umodruškoj (Modrus) iliti krbavskoj (Korbávmező) bici, bili su prve žrtve koje su Zrinski podnijeli u borbi protiv Turaka (Forstall 2007a: 361; Forstall 2007b: 381. vidi još: Kukuljević Sakcinski 1883: 52).

U Adamovom se životnom putu na više mjesta može uspostaviti paralela sa znamenitim mu precima. Primjerice, sudjelovao je u probijanju druge turske opsade Beča 1683. godine (Kukuljević Sakcinski 1884: 2.; Hausner 2012: 453), isto kao što je njegov šukundjed Nikola IV. sudjelovao u protuturskoj obrani Beča 1529. godine (Pálffy 2012: 129; Varga Sz. 2016: 100). Pored toga, Adam je sudjelovao u strateški, ali i simbolički važnom oslobađanju Budima 2. rujna 1686. godine (Takáts 1938: 509; Hausner 2007: 176). Nikola IV. istaknuo se u neuspjeloj opsadi Budima i Pešte

[3] Suvremeni mađarski povjesničar Ferenc Végh u jednoj od svojih ne tako davno objavljenih studija skreće pažnju da je historiografija nekritički prihvatila tezu Ivana Kukuljevića Sakcinskog, kako se Peter VI. Zrinski rodio 6. lipnja u Vrbovcu, koju tvrdnju Kukuljević nije potkrijepio izvorima od prvorazrednog značaja. Nasuprot tomu Végh se poziva na potvrdu koju je 1667. izdao zagrebački biskup i kalačko-bački nadbiskup Petar Petretić, po kojoj je Petar Zrinski kršten 22. lipnja 1622., uz obrazloženje da su prema uzusima tog vremena roditelji čim prije krstili svako novorođenče, najkasnije u roku 8-10 dana po rođenju (Végh 2021: 10). U Petretićevoj ispravi se doista nalazi taj datum (Király – Kovács 1986: 38).

[4] Pater Marko Forstall (Marcas Ó Fuireastal), augustinac irskog podrijetla, isprva u službi Nikole VII. Zrinskog, a nakon smrti istog u službi njegovog brata Petra III., u povijesti obitelji Zrinskih iz 1664. piše da je Petar III. prilikom pogibije imao šezdeset godina (Forstall 2007a: 361), dok ga u genealogiji iz 1667. spominje kao sedamdesetogodišnjaka (Forstall 2007b: 381).

1542. godine (Varga Sz. 2016: 134.; Pálffy 2012: 129; Kukuljević Sakcinski 1883: 67). Također, Adam je sudjelovao u isto tako simbolički važnoj bici kod Aršanja (Nagyharsány) 12. kolovoza 1687., poznatoj još i kao Druga mohačka (Mohács) bitka (Laszowski 1937a: 93), dok je stariji brat Nikole IV., Mihael (Zrínyi Mihály, †1526) poginuo u mohačkoj bici 29. kolovoza 1526. (Forstall 2007b: 382).

U periodu od 5. rujna 1493. do 19. kolovoza 1691. sveukupno su petorica Zrinskih (Petar II., Pavao III., Mihael, Nikola IV. i Adam) položili živote u borbi protiv Turaka. Gledano u mađarskom kontekstu, Zrinski su među velikaškim obiteljima podnijeli najveću žrtvu u protuturskim ratovima. U tom se kontekstu s njima može mjeriti jedino obitelj Esterházy, čija su četvorica članova poginula u bici kod Vezekénya (Veľké Vozokany, danas u Slovačkoj) 25. kolovoza 1652. (Szabados 2019: 786).

Upravo iz gore navedenih razloga potrebno je napraviti pregled dosadašnje literature o Adamu Zrinskom. Općenito, dosadašnja stručna literatura o Adamu Zrinskom poprilično je skromna. Dosada su svega trojica povjesničara, jedan hrvatski – Emilij Laszowski – i dvojica mađarskih – Sándor Takáts i Gábor Hausner – posvetili posebnu studiju njegovom životnom putu. Osim toga, Rudolf Horvat i Vjekoslav Klaić, te rusko-ukrajinski povjesničar književnosti i jezikoslovac Aleksandar Lukjanenko su u djelima koja se ne bave izrazito Adamom Zrinskim publicirali brojne važne informacije vezane za njega.

Od spomenutih vjerojatno je Rudolf Horvat prvi autor koji je Adamu Zrinskom posvetio posebnu pažnju, i to u studiji *Zator Zrinskih i Frankopana*, objavljenoj 1908. godine, posvećenoj posljednjoj generaciji ovih dviju obitelji. Horvat je u ovoj studiji opisao posljednje dane Ane Katarine Zrinske, rođene Frankopan (Zrínyi Péterné Frangepán Anna Katalin), njezinom i Petrovom sinu Ivanu Antunu Zrinskom (Zrínyi János Antal) te njezinoj i Petrovoj kćeri, mađarskoj nacionalnoj junakinji Jeleni (Zrínyi Ilona), zatim je u jednom poglavlju sažeo u najvažnijim crtama životni put Petrove i Katarinine dvije mlađe kćeri, Judite Petronile (Zrínyi Judit Petronella) i Aurore/Zore Veronike (Zrínyi Auróra/Hajnalka Veronika), i na koncu Adama Zrinskog. Prikaz Adamovog života Horvat započinje pretpostavkom da je uslijed majčina njemačkog podrijetla najvjerojatnije i on sam bio njemački aristokrat, da je posjedovao titulu kraljevskog konjušara, da je bio vojnik, obrazovan čovjek koji je naslijedio znamenitu osobnu knjižnicu svog oca, da je sudjelovao u oslobađanju Beča prilikom druge turske opsade iz 1683. godine, da je 19. kolovoza 1691. poginuo kod Slankamena, te provlači kroz tekst svoju ničim potkrijepljenu pretpostavku da je bio žrtvom atentata organiziranog od strane bečkog dvora (Horvat 1908: 170).

Nakon Horvata vrijedi spomenuti rusko-ukrajinskog jezikoslovca i povjesničara književnosti Aleksandra Lukjanenka, koji je 1911. u Kijevu objavio opsežnu monografiju od gotovo osamsto stranica pod naslovom *Политическая и литературная деятельность братьев Зринских и Франца Франкопана* [Politička i književna djelatnost braće Zrinski i Frana Frankopana]. Knjiga se ponajprije bavi Nikolom i Petrom Zrinskim te Franom Krstom Frankopanom (Frangepán Ferenc Kristóf), ali između ostalog sadrži i preglednu povijest Zrinskih, od njihovih predaka, dalmatin-

skih Šubića, sve do Jelene, Adama i Ivana Antuna Zrinskog kao pripadnika zadnje generacije ove obitelji. Kod Adama Lukjanenko spominje njegove roditelje, napominje kako se tijekom bečkih gimnazijskih dana (1673. – 1676.) istaknuo kao dobar učenik, da je završio fakultet u Beču (1676. –1679.) te da je 19. kolovoza 1691. poginuo u bici kod Slankamena (Лукьяненко 1911: 631-632).

Vjekoslav Klaić je u monografiji posvećenoj Pavlu Ritteru Vitezoviću iz 1914. godine također posvetio prostor Adamu Zrinskom. Klaić u knjizi daje opis poznanstva između Zrinskog i Vitezovića koje može datirati u periodu od 11. prosinca 1863. do 2. listopada 1864. Prema Klaićevom opisu Vitezović je pokušao pridobiti Zrinskog da mu bude mecena, odnosno da u širem kontekstu bude pokrovitelj razvoja hrvatske kulture, za što – kako se iz Klaićevog opisa dadne razabrati – Zrinski nije pokazao ozbiljniju zainteresiranost (Klaić 1914: 57-60).

Prvi povjesničar koji je posvetio zasebnu studiju Adamu Zrinskom bio je Sándor Takáts, mađarski povjesničar iz prve polovice 20. stoljeća. U knjizi *Régi magyar kapitányok és generálisok* [Stari mađarski kapetani i generali] objavljenoj 1928. godine Takáts je jedno poglavlje posvetio i Adamu Zrinskom (Takáts 1928). Ovu studiju je Takáts napisao kao refleksiju na tvrdnje mađarskog povjesničara književnosti Károlya Széchyja, čije je tvrdnje kako je Adam Zrinski imao njemački identitet, da je zaboravio svoje pretke i da je izgubio vezu s mađarskom kulturom, u kojoj je njegov otac Nikola jedno od najvećih imena, opovrgao (Széchy 1902: 213).

Na sebi svojstven način Takáts je stavio naglasak na otkrivanje izvora od prvorazrednog značaja i predočavanje egzaktnih podataka. Glavnu bazu izvora za svoju studiju Takáts je crpio iz pismohrane velikaške obitelji Batthyány (Batthyány-missilisek), koja se tada nalazila u zapadnomađarskom gradu Körmend (danas se nalazi u mađarskom nacionalnom arhivu), te iz arhiva Dvorske Komore u Beču (Hofkammerarchiv). Uz pomoć tamo pronađene arhivske građe Takáts je u glavnim crtama rekonstruirao Adamov životni put, a kroz pisma koje je pisao svom tadašnjem zakonskom staratelju, kapetanu Kristófu II. Batthyányju (1637. – 1687.), pisana mađarskim jezikom, dokazao netočnost Széchyjevih tvrdnji. U očima mađarskih čitatelja Takáts je ovom studijom rehabilitirao Zrinskog (Hausner i Orlovszky 1985, 107).

Takátseva studija ipak ima i određenih mana. Među njima je najozbiljnija ona da je Adam pohađao sveučilište u Pragu, za što je historiografija utvrdila da se odnosi na njegovog bratanca Ivana Antuna Zrinskog (Laszowski 1944: 5). Osim toga, Takáts daje opis navodnog Adamovog boravka u Erdelju (Takáts 1928: 499), pritom Takáts nije primijetio da se radilo o varalici koji se lažno predstavljao kao Adam Zrinski (Szilágyi 1984: 8). I pored toga, u obradi arhivskih izvora je precizan, većina njegovih tvrdnji je i danas na mjestu. Štoviše, Takátseva usredotočenost na arhivske izvore je iz današnje perspektive od iznimne važnosti i vrijednosti budući da je jedan značajan dio pisama koje je Adam Zrinski pisao pripadnicima obitelji Batthyány danas jedino moguće rekonstruirati upravo iz ove Takátseve studije. Arhiv obitelji Batthyány je prilikom nacionalizacije nakon 1949. na prijelazu 1953./1954. godine odnesen u Mađarski državni arhiv (današnjim imenom Magyar Nemzeti Levéltár

Országos Levéltára), gdje je 1956. uslijed požara dio arhivske građe (među njima i značajan dio pisama Adama Zrinskog) uništen (Zimányi 1962: 9).

Sljedeća studija o Adamu Zrinskom objavljena je 1937. godine iz pera Emilija Laszowskog (Laszowski 1937a). Jedna od glavnih odlika Laszowskove studije je da je specifično ogledalo Takátseve studije. Naime, premda nigdje ne spominje Takátsa, niti se poziva na njegovu studiju, Laszowski kao da je pazio da o Adamu Zrinskom publicira one detalje iz života koji se ne mogu naći u Takátsevoj već spominjanoj studiji. Laszowski kao da je i u izboru arhivske građe pazio da u studiju uvrsti one stavke koje Takáts ili nije uzeo u obzir, ili su mu u 1920-im godinama bile nedostupne. Laszowski je svoju studiju bazirao na tri grupe: na protokolne knjige Ratnog vijeća u Beču (Hofkriegsrat), na rukopisnu zaostavštinu Adama Zrinskog koja se nalazi u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu te na arhivsku građu čuvanu u Hrvatskom Kraljevskom Državnom Arhivu (današnji Hrvatski državni arhiv). Sama studija obrađuje Adamovo djetinjstvo, godine provedene na školovanju u Beču i belgijskom Leuvenu te njegovu vojnu karijeru.

Na koncu, važno je naglasiti i znanstveno-istraživački rad suvremenog mađarskog vojnog povjesničara Gábora Hausnera. Njegova zainteresiranost za Adama Zrinskog počela je ponajprije zainteresiranošću za *Bibliothecu Zriniana*, koju je Adam naslijedio od oca Nikole, a koja se danas čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (Hausner i Orlovszky 1985: 107). Najvažniji Hausnerov tekst na ovu temu je studija o Adamu Zrinskom objavljena 2007. u knjizi *A Zrínyiek a magyar és a horvát históriában* [Obitelj Zrinski u mađarskoj i hrvatskoj povijesti], koju su zajednički uredili Hausner i suvremeni mađarski povjesničar književnosti Sándor Bene (Hausner 2007). Ova knjiga, pa samim tim i Hausnerova studija, dobila je 2012. i svoju hrvatsku inačicu (Hausner 2012). Osim toga Hausner je u više navrata pisao o Adamu Zrinskom i o njegovoj rukopisnoj zaostavštini (Hausner 1991; Hausner 1993). Hausnerov tekst iz 2007., odnosno 2012. je zapravo sažetak njegovih istraživanja vezanih za *Bibliothecu Zriniana*, upotpunjen zaključcima Laszowskog i Takátsa, uz kritičko promišljanje istih.

Strogo uzevši, kada saberemo i međusobno uklopimo ono što su trojica autora napisala o Adamu Zrinskom, dobivamo u najvažnijim crtama najznačajnije detalje njegovog životnog puta i vojničke karijere. Cijenjeni čitatelj bi mogao pomisliti kako je to posve dovoljno za nekog tko je u povijesti igrao sporednu ulogu. No, potrebno je postaviti pitanje je li Adam Zrinski doista igrao sporednu ulogu u povijesti. Prema Hausnerovim istraživanjima Adam je spadao u značajnija imena mađarskog društva s kraja 17. stoljeća, a tu tvrdnju potkrjepljuje činjenicom da je – s iznimkom titule dalmatinsko-hrvatsko-slavonskog bana – osvojio praktično sve titule koje je u Mađarskom Kraljevstvu[5] posjedovao njegov otac Nikola (Hausner 1993: 529).

[5] U hrvatskom jeziku je svojstveno da se za period prije okončanja Prvoga svjetskoga rata rabi termin Ugarska, a za period poslije Mađarska, no to je zapravo jezični anakronizam. Mađarski jezik ima podjednako isti termin za sve povijesne periode (Magyarország), a ista je situacija i u velikim svjetskim jezicima, primjerice u engleskom (Hungary) i njemačkom (Ungarn). U hrvatskoj historiografiji odomaćeni su i termini Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo i Hrvatsko-Ugarsko Kraljevstvo koji se izvan

Kao što smo već napomenuli, postojeća stručna literatura ima u sebi dosta pogrešaka i pogrešnih tumačenja. Ova tema zaslužuje posebnu studiju, zato ćemo se ovdje ograničiti na po jedan primjer iz Takátseve i Laszowskove studije. Početak Adamove vojne karijere Takáts opisuje na sljedeći način: „Tako je dospio Adam Zrinski do čina potpukovnika u Caprarinoj pukovniji. No u stvarnosti on je imao viši vojnički čin. Kao mađarski zastavnik, predvodio je vlastiti banderij u velikom protuturskom ratu“ (Takáts 1928: 493). Ova tvrdnja je donekle točna, naime Zrinski je u početku doista predvodio svoju privatnu vojsku,[6] no kasnije se priključio regularnoj carsko-kraljevskoj vojsci (Hausner 2012: 454). Također je netočna tvrdnja Laszowskog da se Adam tek početkom 1680-ih godina, nakon što se iz Beča vratio u Čakovec (Csáktornya), upoznao s poviješću vlastite obitelji (Laszowski 1937a: 90). U stvarnosti je Adam još tijekom bečkih godina (1673. – 1679.) u knjizi *Rövid Magyar Cronica* [Kratka mađarska kronika] Gergelya Pethőa, mađarskog povjesničara s početka 17. stoljeća, koju je naslijedio od oca Nikole, podcrtao dijelove koji se odnose na njegovu obitelj (Hausner 2012: 451). Isto tako je u pismu 31. kolovoza 1679., pozivajući se na zasluge svojih predaka, zahtijevao sebi titulu vrhovnog kapetana Međimurja (Muraköz) i Legrada (Légrád) (HU MNL OL P 1314 No. 53 472). Sve ovo čini za shodnim kritičko promišljanje postojeće stručne literature te pisanje novog životopisa Adama Zrinskog, čiji je dio i ovaj tekst.

Jedan detalj iz njegove biografije, bez da je on sam to tako želio, također čini važnim istraživanje životnog puta Adama Zrinskog: njega se može smatrati zadnjim Zrinskim budući da nakon njegove smrti nitko iz te obitelji nije obnašao nikakve funkcije u Mađarskoj Kraljevini. Kuriozitet je da se u slučaju Zrinskih može govoriti o „dvostrukom“ izumiranju: de facto (Adamovom smrću) i stvarnom (smrću Ivana Antuna). U trenutku Adamove tragične smrti još je bio živ njegov bratanac Ivan Antun Zrinski (26. srpnja 1654. – 11. studenog 1703.), sin Petra Zrinskog. No bio je u bezizlaznoj situaciji, jer je služio doživotnu zatvorsku kaznu, na koju je dospio pod optužbom da je tijekom opsade Beča 1683. kanio otrovati Leopolda I. (1640. – 1705.) njemačko-rimskog cara (1658. – 1705.) i mađarskog kralja (1657. – 1705.), te njegova dva sina, Josipa (kasnije Josipa I.) i Leopolda Josipa (Varga J. 2012: 469).

Da je povijesna uloga Adama Zrinskog samo u tome da je njegovom smrću okončana slavna povijest ove, jedne od najvećih – i u Hrvatskoj i u Mađarskoj iznimno cijenjene – velikaške obitelji, već bi bilo dostatno da mu se posveti znanstvena monografija. Isto stoji i za Ivana Antuna. I hrvatsko i mađarsko povijesno sjećanje posebno izdvaja četiri člana ove obitelji: Nikolu Sigetskog, njegovu dvojicu praunuka, Nikolu Čakovečkog, njegovog mlađeg brata Petra te Petrovu kćer Jelenu, poznatu po obrani utvrde Munkács (Мукачево, danas u Ukrajini) (1685. – 1688.).

hrvatskog jezičnog prostora nigdje drugdje ne rabe i plod su hrvatskog nacionalnog romantizma te je potrebno kritičko promišljanje istih.

[6] Početak vojne karijere Adama Zrinskog može se datirati na 20. listopad 1682. kada palatin Pál Esterházy u pismu protukanjiškom vrhovnom kapetanu Kristófu II. Batthyányju II. címzett levelében jóváhagyja (*primatelj odobrava u svom pismu*) Zrínyi-bandérium Batthyány mellette való létét (MNL OL P 1314 No. 12771).

Manje poznatim članovima obitelji historiografija dugo nije posvećivala monografije. Ta se tendencija pomaknula u pozitivnom pravcu u posljednjih četvrt stoljeća, naime Nataša Štefanec je 2001. objavila monografiju o Jurju IV. Zrinskom (Zrínyi IV. György), sinu Nikole Sigetskog (Štefanec 2001). Isto tako trojica suvremenih čeških povjesničara Václav Bůžek, Ondřej Jakubec i Pavel Král posvetili su monografiju Ivanu III. Zrinskom (Zrínyi III. János), sinu Nikole Sigetskog iz drugog braka, koji je život proveo u Češkoj (Bůžek, Jakubec i Král 2009).

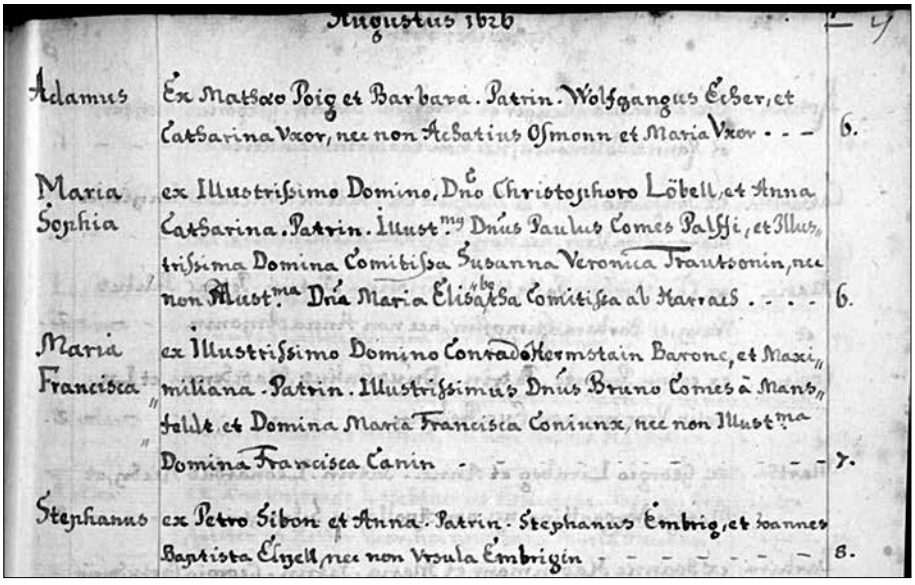
Slika 1. Lucas Schnitzer – Portret Nikole VII. Zrinskog, Izvor: Digitalna NSK.

U konačnici, smatram da je Adam bio ne samo posljednji Zrinski, ne samo sin velikog Nikole Zrinskog, koga vrijedi spominjati samo kao sina svog oca. On sam po sebi zaslužuje pažnju. Njegov značaj je u tome što je kao potomak jedne od najvećih obitelji srednjevjekovnog Hrvatskog Kraljevstva, srednjevjekovnog te ranovjekovnog Mađarskog Kraljevstva (kada se promatraju zajedno Šubići i Zrinski) učinio sve što je bilo u njegovoj moći da bude dostojan potomak svojih predaka. Sve to je činio u velikoj nezavidnoj situaciji, jer je nakon što je još kao dvogodišnjak ostao bez oca, uglavnom bio podređen događajima i procesima na koje nije mogao utjecati. Dva ključna procesa, tragična smrt njegovog oca Nikole (18. studenog 1664.) te pogubljenje njegovog strica Petra (30. travnja 1671.), umnogome su utjecala na Adamov kasniji životni put.

Rođenje i obitelj Adamova

Adam Zrinski se rodio u Beču, u palači Löbl, 24. studenog 1662., u poslijepodnevnim satima (Forstall 1664: 38; Király – Kovács 1986: 38). Kuća u kojoj se

Adam rodio bila je vlasništvo Adamove majke, baronice Marije Sofije Löbl (Maria Sophia Löbl, u mađarskim izvorima Löbl Mária Zsófia), i kasnije je bila u Adamovom vlasništvu (Jansen 2019: 375). Adamovi su roditelji bili vrlo otmjeni. Njegov otac Nikola VII. Zrinski (3. svibnja 1620. – 18. studenog 1664.) ostao je upamćen kao jedna od najvećih ličnosti mađarske te tako i zajedničke hrvatsko-mađarske povijesti, također i kao jedan od velikana mađarske književnosti.[7] U vrijeme Adamovog rođenja obnašao je titulu dalmatinsko-hrvatsko-slavonskog bana, za koju je izabran na mađarskom saboru 28. prosinca 1646. godine (Csuday 1884: 89; Perjés 2002: 192; Fallenbüchl 2002: 371). Banska titula značila je da je Nikola Zrinski po rangu bio treći čovjek Mađarskog Kraljevstva (Heka 2001: 211). Osim toga imao je čin stožernog narednika (Bene 2016: 126). Bio je i vrhovni kapetan Međimurja i Legrada (od 28. travnja 1628. do smrti) te veliki župan županija Šomođ (Somogy) i Zala (od 20. listopada 1645. do smrti) (Fallenbüchl 2002: 371). Osim toga bio je član Reda zlatnog runa te unutarnji savjetnik cara i kralja Leopolda I. (Forstall 1664: 1; Forstall 2007a: 321).

Augustus 1626

Adamus — Ex Matsaeo Poig et Barbara. Patrin. Wolfgangus Eiber, et Catharina Vxor, nec non Sebatius Osmonn et Maria Vxor . . . 6.

Maria Sophia — ex Illustrissimo Domino, Dño Christophoro Löbell, et Anna Catharina. Patrin. Illust.mus Dnus Paulus Comes Palffi, et Illustrissima Domina Comitissa Susanna Veronica Trautsonin, nec non Illust.ma Dna Maria Elisabetha Comitissa ab Harrach . . . . 6.

Maria Francisca — ex Illustrissimo Domino Conrado Hermstain Barone, et Maximiliana. Patrin. Illustrissimus Dnus Bruno Comes à Mansfeldt et Domina Maria Francisca Coniunx, nec non Illust.ma Domina Francisca Canin . . . . . 7.

Stephanus — ex Petro Sibon et Anna. Patrin. Stephanus Embig, et Joannes Baptista Eizell, nec non Vrsula Embigin . . . . . 8.

Slika 2. Zapis o krštenju Marije Sofije Löbl (drugi po redu) u matici krštenih Župe svetog Mihaela u Beču.

Adamova majka, baronica Marija Sofija Löbl rodila se u Beču 6. kolovoza 1626. (Katholisches Pfarramt St. Michael in Wien, Taufbuch, Tom. II. Fol. 7). Bila je dvorska dama na bečkom dvoru (Keller 2005: 295). Brak s Nikolom Zrinskim sklopila je u Beču 22. travnja 1652. (Katholisches Pfarramt Unsere Liebe Frau zu den Schotten in Wien, Traaungsbuch, Tom. VII, Fol. 156-157; Merényi-Metzger 2015: 396). Bio je to drugi Nikolin brak (Šišić 1908: 15), a Sofijin prvi i jedini (Keller

[7] O mjestu i značaju Nikole Zrinskog u mađarskoj književnosti vidi: Ban 1976: 43-49.

2005: 295). Sofijin otac, a Adamov djed Johann/Hans Christoph Löbl bio je u periodu od 1630. do 1632. predsjednik ratnog vijeća u Beču (Schwarz 1943: 368). Adamova majka imala je mađarski indigenat (današnjim rječnikom rečeno državljanstvo), naime njezin je otac na mađarskom saboru 1625. godine primljen u red mađarskih podanika (Nagy 1860: 183). Sofijina majka bila je Ana Rattkay (Ráttkay Anna), nećakinja Jurja Rattkayja (Ráttkay György), zagrebačkog kanonika i znamenitog povjesničara iz 17. stoljeća (Bene 2000: 18).

Slika 3. Marija Sofija Löbl.
Izvor: Nemzeti Portrétár.

Nikola Zrinski i Marija Sofija Löbl imali su ukupno šestero djece, no tek je njih dvoje – kćer Marija Katarina (Zrínyi Mária Katalin) i sin Adam doživjelo odraslu dob. Adam je bio drugi Nikolin sin. Prije toga imao je sina Izaka (Zrínyi Izsák), koji se rodio 28. travnja 1655. (Katholisches Pfarramt Unsere Liebe Frau zu den Schotten in Wien, Taufbuch, Tom. XIII, Fol. 14; Merényi-Metzger 2015: 396), a preminuo 20. svibnja 1659. (Katholisches Pfarramt St. Michael in Wien, Sterbebuch, Tom. I, Fol. 44; Merényi-Metzger 2015: 397). Marija Katarina, jedina Nikolina kćer koja je doživjela odraslu dob, rođena je ili 1652. i 1653. godine (Merényi-Metzger 2015: 397), a život je provela kao redovnica (Nemeskürty 1983: 57; Borián 2004: 149). Od Nikolinih kćeri koje nisu doživjele odraslu dob Barbari Rozaliji (Zrínyi Borbála Rozália) ne znamo datum rođenja, no znamo da je preminula 10. kolovoza 1657. (Katholisches Pfarramt St. Michael in Wien, Sterbebuch, Tom. I, Fol. 40; Merényi-Metzger 2015: 396). Za kćer Katarinu (Zrínyi Katalin) znamo da je preminula 6. travnja 1658. (Katholisches Pfarramt St. Michael in Wien, Sterbebuch, Tom. I, Fol. 41; Merényi-Metzger 2015: 396). Za Mariju Barbaru (Zrínyi Mária Rozália) znamo da je svakako rođena prije 1622. godine, ali da već 1664. nije bila među živima (Merényi-Metzger 2015: 397-398). I na osnovi ovih nepotpunih podataka možemo zaključiti da je Adam bio najmlađe Nikolino dijete.

Od Petrove djece koja su doživjela odraslu dob najstarija je bila kćer Jelena, koja se rodila 20. ožujka 1649. (Laszowski 1939: 85; Laszowski 1944: 3; Végh 2021: 10), svakako najpoznatija od svih pripadnika zadnje generacije Zrinskih. Prije Jeleninog rođenja Petar i Ana Katarina Zrinska imali su jedno dijete, kojem ne znamo ni ime

ni spol, samo znamo da 8. srpnja 1647. nije bilo među živima i da je po svoj prilici stradalo pod tragičnim okolnostima budući da se Petar Zrinski u pismu napisanom na mađarskom jeziku, kojeg je tog 8. srpnja 1647. iz Čakovca poslao protukanjiškom vrhovnom kapetanu Ádámu I. Batthyányju, zaklinje da će zakonom i pravicom osvetiti nevinu krv svog djeteta (HU MNL OL P 1314 No. 54158). Ferenc Végh pretpostavlja da je Petar, slično kao i Nikola, mogao imati više djece koja su preminula u ranoj dobi, uz tvrdnju da je u tom razdoblju bilo malo sretnih aristokratskih obitelji koje nisu izgubile niti jedno dijete (Végh 2021: 9). Ono što sigurno znamo je da je Petrov sin Ivan Antun rođen 26. kolovoza 1654. godine (Király – Kovács 1986: 38), a kćeri Judita Petronila 1652. godine (Horvat 1908: 161) i Aurora/Zora Veronika 1658. godine (Laszowski 1937b: 4). Sveukupno uzevši, Adam, rođen 1662. godine, bio je najmlađim pripadnikom zadnje generacije Zrinskih.

Nikola Zrinski nije bio nazočan prigodom sinovljevog rođenja, pa je vijest o njegovom rođenju saznao od šopronskog (Sopron) odvjetnika Istvána Vitnyédyja, koji mu je u pismu od 26. studenog 1662. radosni događaj opisao sljedećim riječima: „Milostivi Gospodine. S radošću sam primio vijest u ovoj velikoj tuzi, da je Bog Vaše Gospodstvo i vašu cijenjenu plemićku obitelj blagoslivljao muškim potomkom. Nije nedostojno, budući da je među prvima od svih radosti koje daje Bog na ovom svijetu, da svaki dobri i ljubljeni otac u svojoj djeci ostavi iza sebe svoju sliku i priliku, na slavu Bogu, kao potporu svojoj naciji (ovdje Vitnyédy svakako misli na Mađare – prim. I. M. E.), na radost svojih prijatelja i posluge, i na neizmjerno divljenje svojih voljenih roditelja. Bog sveti neka učini našu radost stalnom i neka ga odgoji do velike dobi, to je naših srca nada, i nije nemoguće, da toliko želja i nada iz kršćanskih srca ne posluša“[8] (Fabó 1871a: 247).

Pažnje je vrijedno Vitnyédyjevo spominjanje velike tuge i njegova naglašena želja da tek rođena beba doživi odraslu dob, poglavito kada se uzme u obzir koliko je Nikoline djece preminulo u dječjoj dobi. Osim lomova u osobnom životu, ovaj period je za Nikolu Zrinskog nosio sa sobom ozbiljne vojne i političke potrese. Potrebno je otud u nekoliko rečenica prikazati i te vojne i političke događaje.

U vojnom i političkom smislu ovaj je period bio jedan od najdinamičnijih u zajedničkoj hrvatsko-mađarskoj povijesti. Bio je to period velikog rata protiv Osmanlija (1663. – 1664.), kojem je prethodio neuspjeli pohod erdeljskog kneza Györgya II. Rákóczija (1648. – 1660.) na poljski kraljevski prijesto 1657. godine (Bánlaky 2001). Prema mišljenju mađarskog vojnog povjesničara Géze Perjésa, Zrinski je bio pod snažnim utjecajem Rákóczijeve nepromišljene akcije koja je imala katastrofalne posljedice za Erdelj: „Još se u siječnju 1657. nadao uspjehu Rákóczijeva pothvata. Niti jednog trenutka mu nije prošlo kroz glavu da bi pripreme koje je Rákóczi obavio prije pohoda mogle biti nedostatne. Jednostavno nije mogao zamisliti da jedan vladar bude toliko neodgovoran da zapodjene rat bez adekvatne diplomatske i vojne pripreme“ (Perjés 2002: 321). U propasti Erdelja Nikola Zrinski je vidio opasnost i za Mađarsku (Perjés 2002: 321), a samim tim i za Hrvatsku, čijim je banom bio.

[8] Sve citate iz mađarskih izvora i literature donosim u vlastitom prijevodu.

Vojni pohod kneza Rákóczija, za koji nije dobio odobrenje Porte čijim je vazalom bio, te njegova kasnija odluka da iskaže neposluh Porti koja ga je detronizirala, i neuspjeli pokušaj otpora, imali su ozbiljne posljedice kako za Erdelj, tako i šire. Turci su poslali kaznenu ekspediciju u Erdelj. Najteža posljedica ove turske odmazde bio je pad utvrde Várad ili Nagyvárad (Oradea, danas u Rumunjskoj) 27. kolovoza 1660., koja je slovila kao branik Erdelja (Czigány i sur. 2019: 16; Perjés 2002: 320). Padom Várada poremećena je strateška ravnoteža između Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva, uspostavljena mirom u Zsitvatoroku (Žitava, danas u Slovačkoj) iz 1606. godine (Czigány i sur. 2019: 15). Ovaj događaj pritom nije imao samo vojnostratešku važnost. Várad, odnosno njegova katedrala, bio je i mjesto gdje je bio pokopan kralj Ladislav I. (u hrvatskoj tradiciji Sveti Ladislav Ugarski), pa je tako njegov pad u turske ruke imao i iznimnu simboličku važnost. Administrativna i crkvena središta srednjevjekovne Mađarske – Budim, Ostrogon (Esztergom) i Stolni Biograd (Székesfehérvár) – lišeni stare slave već su dugo bili u turskim rukama, ali u simboličkom prostoru je tek padom Várada došao konačni kraj slave mađarskog srednjovjekovlja. Ako prihvatimo Perjésovu tezu da je propast Erdelja duboko potresla Nikolu Zrinskog, onda svakako nije pretjerano tvrditi da je bio svjestan i simbolike pada Várada.

Turski pohod, kojim su Osmanlije htjele pokoriti svog neposlušnog vazala, 1661. godine eskalirao je u habsburško-turski rat. U borbi za erdeljski tron nakon Rákóczijeve smrti Habsburška Monarhija je odlučila umiješati se na strani kneza Jánosa Keménya (1661. – 1662.). Pohod carsko-kraljevske vojske pod komandom feldmaršala Raimonda Montecuccolija završio se neuspjehom, za što je onovremena mađarska javnost okrivila upravo Montecuccolija. Cijeli slučaj dospio je pred mađarski sabor 1662., koji se ionako odvijao u uzavrelom ozračju. Uznemirenost i žučnu raspravu izazvao je jedan anonimni pamflet koji je mađarske vojnike prikazao na negativan način, a čije je autorstvo pripisano Montecuccoliju (Czigány 2020: 350). Još je trajao sabor kada se pojavio isto tako anoniman odgovor na taj pamflet. Mnogi su taj spis pripisali Nikoli Zrinskom, koji inače nije sudjelovao u pohodu 1661. (Szalay 1857: 68; Horváth 1872: 510). Ovaj događaj, koji je u povijesti ostao upisan kao rasprava između Zrinskog i Montecuccolija, suvremeni mađarski vojni povjesničar István Czigány tumači na sljedeći način: „Vodeći se prema najnovijim istraživanjima smatram da autore satire uperene protiv feldmaršala Montecuccolija trebamo tražiti među gornjougarskim velikašima (državni sudac István Csáky i grof László Rákóczi), koji su s njim bili u osobnom sukobu, te među protestantskom oporbom (Czigány 2020: 351)". I pored toga cijeli je slučaj svakako zadavao glavobolje Nikoli Zrinskom. Posebno ako se uzme da je Montecuccoli već tada, a poglavito u kasnijem periodu bio jedna od najutjecajnijih osoba u vojno-političkoj hijerarhiji Habsburške Monarhije (Bagi 2015: 83). U takvom je ozračju Nikola dobio vijest o Adamovom rođenju.

Adam će u zreloj dobi biti carsko-kraljevskim oficirom i kroz cijeli će život biti odan Habsburškoj dinastiji. Kako bismo razumjeli Adamovo kasnije držanje, potrebno je osvrnuti se na jedan markantan detalj iz Nikoline oporuke pisane na la-

tinskom, koji citiramo u prijevodu Brune Kuntić-Makvić: „Što se tiče sina, poživi li jedan ili više njih: ustraje naša predraga Gospođa supruga u svojemu udovištvu, što – kako smo i rekli – smatramo da će i učiniti, ne dvojimo da će ih ona odgojiti tako da izrastu mili i dragi predobrome Bogu, vjerni Gospodarima našim kao Ugarskim Kraljevima, korisni ovoj našoj satrtoj domovini [podcrtao I. M. E.], obitelji našoj na ures i čast, susjedima pak i prijateljima na utjehu (HU MNL OL A 57. 13. köt. fol. 189/a; Zrinski 2000: 140)".

Oporuka je sastavljena 6. travnja 1662. u Čakovcu, dakle u periodu nakon Izakove smrti, a prije Adamova rođenja, odnosno u vrijeme kada Nikola Zrinski nije imao živog muškog potomka. Između pisanja oporuke i Adamova rođenja vremenski je razmak od sedam i pol mjeseci, pa možda nije pretjerano pretpostaviti da je Nikola ove retke osmislio pod utjecajem vijesti da mu je supruga u blagoslovljenom stanju, možda baš u nadi da će mu se roditi sin. Ovi su redovi jednog budućeg oca mogli imati sudbinu puste želje, no kada uzmemo u obzir da se Adam u pismu protukaniškom vrhovnom kapetanu Kristófu II. Batthyányju datiranom 31. kolovoza 1679. pozivao na svoje slavne pretke vjerne kralju i (mađarskoj) domovini (HU MNL OL P 1314 No. 53 472), možemo zaključiti da je Adam znao sadržaj očeve oporuke i da ju je smatrao obvezatnom za sebe. Ono što je upadljivo je da Nikola tu nigdje ne spominje Hrvatsku, čijim je banom bio, iako bi bilo logično da je na nekakav način iskazao želju da njegov muški potomak također jednog dana dođe do banskoga zvanja. Moguće je da je Nikola pod vjernošću mađarskom kralju podrazumijevao i ambiciju da mu sin jednog dana stekne bansku titulu koja je bila treća po rangu, no o tome se može jedino nagađati. Treba uzeti u obzir da banska titula nije bila vrhunac političkih ambicija Nikole Zrinskog, naime on se 1655. na mađarskom saboru kandidirao za funkciju palatina (nádor), koja ja nakon kralja bila prva po rangu (Bene 2016: 44). (Tada je na funkciju izabran Ferenc Wesselényi, koji ju je obnašao i u vrijeme Nikolinog sastavljanja oporuke te Adamovog rođenja.)

Nikola, dakle, kako smo iz Vitnyédyjevog pisma mogli vidjeti, nije bio nazočan prigodom Adamovog rođenja. Vitnyédy u jednom drugom pismu opisuje kako je Nikola Zrinski početkom veljače otišao put Beča po svoju suprugu i novorođenog sina sa sto dvadeset zaprežnih saonica, na svakoj po trojica pješadinaca s dugim puškama i zastavama (Fabó 1871b: 31). Sam Vitnyédy je 6. veljače namjeravao dočekati Zrinske svečanom glazbom, kada su prigodom proputovanja iz Beča ka Čakovcu odsjeli kod njega u Šopronu (Fabó 1871b: 30-31).

No, Nikola nije mogao dugo uživati u radosti obiteljskog života. Već naredne, 1663. godine ponovno je izbio habsburško-osmanski rat, čiji je ključni moment bio pad strateški iznimno važne utvrde Érsekújvár (Nové Zámky, danas u Slovačkoj) 4. rujna 1663. (Czigány 2020: 355). U sljedećoj, 1664. godini sabilo se dosta ratnih događanja, za Kraljevinu Mađarsku nepovoljan mir u Vasváru (10. kolovoza 1664.), koji je među onovremenim mađarskim i hrvatskim plemstvom (pa tako i među braćom Nikolom i Petrom Zrinskim) izazvao val nezadovoljstva (bio je okidačem urote koja će kroz šest-sedam godina u konačnici imati za posljedicu uhićenje i smaknuće Petra Zrinskog), a iste 1664. je Nikola Zrinski nastradao u lovu, smrću nedostojnom

njegove ljudske i vojničke veličine. Ratna događanja 1664. godine otpočela su Nikolinim zimskim pohodom, tijekom kojeg je zapalio osječki (Eszék) most, čime je htio presjeći dotok osmanske vojske i opskrbu namirnicama te je pokušao zaposjesti Pečuh (Pécs) i Kanjižu (Nagykanizsa), koje su obje utvrde bile u turskim rukama (Czigány 2020: 358). Za Zrinskog je svakako bio najbolniji pad utvrde Novi Zrin (Zrínyiújvár), koju je sagradio u godini Adamova rođenja, a koju su Turci razorili 30. lipnja 1664. (Czigány 2020: 362). Nikolina supruga se s Marijom Katarinom i Adamom 1664. preko Maribora sklonila u Beč i prema Gáboru Hausneru Adam je tada posljednji put vidio svog oca (Hausner 2012: 448). (Hausnerova tvrdnja po svoj prilici nije točna, o čemu će više biti riječi prilikom opisa Nikoline smrti.)

Nikola je u oporuci svoju suprugu i djecu (dvoje tada žive kćeri, Mariju Barbaru i Mariju Katarinu) preporučio u zaštitu caru i kralju Leopoldu I. (HU MNL OL A 57. 13. köt. fol. 189/a; Zrinski 2000: 149). Ovo je svakako bio ustaljeni običaj među onovremenim mađarskim staležima, naime i Ferenc I. Rákóczi (inače sin već spominjanog Györgya II. Rákóczija), prvi suprug Jelene Zrinske je u svojoj oporuci preporučio svog sina Ferenca II. Rákóczija u zaštitu Leopoldu I. (R. Várkonyi 2004: 39). Nikola je za izvršitelja oporuke označio svog brata Petra (HU MNL OL A 57. 13. köt. fol. 189/a; Zrinski 2000: 149), što će, kako ćemo u narednom poglavlju vidjeti, donijeti dosta glavobolje njegovoj udovici. Inače, Nikolina testamentarna želja nije bila neuobičajena, naime dok je Nikolin i Petrov otac, ujedno i Adamov djed Juraj V. Zrinski (Zrínyi V. György) bio u ranoj dobi, o njegovim se posjedima brinuo njegov stariji brat Nikola VI. (Zrínyi VI. Miklós) (Štefanec 2007: 88). Osim toga Nikola je za izvršitelja svoje oporuke označio još princa Johanna Weickharda Auersperga, jegarskog (Eger) biskupa Tamása Pálffyja, vesprimskog (Veszprém) biskupa Istvána Sennyeija i kraljevskog savjetnika Istvána Zichyja, dakle najmoćnije ljude Habsburške Monarhije i Mađarskog Kraljevstva (HU MNL OL A 57. 13. köt. fol. 189/a; Zrinski 2000: 149). Važno je napomenuti da Nikolina oporuka datirana 6. travnja 1662. od djece spominje dvije kćeri, Mariju Katarinu i Mariju Barbaru, dok će 1. srpnja 1667., kada Leopold I. bude potvrdio Nikolinu oporuku, u tom dokumentu biti riječi samo o Adamu i Mariji Katarini (MNL OL A 57. 13. köt. fol. 298). Očito je da je Marija Barbara preminula u periodu između ta dva datuma.

Ostao je pisani trag da je Nikola u slučaju rano preminulog Izaka iskazao zabrinutost tijekom njegove bolesti te bol nakon njegove smrti. Tako je u pismu zagrebačkom podžupanu Ivanu Ručiću (Rucsics János), poslanom iz Čakovca 24. kolovoza 1658., pisao kako ga je dobra sreća u to vrijeme dvostruko služila, pomogla ga je protiv Turaka, ali mu je oduzela kćer (ne spominje je po imenu, ali zacijelo se misli na Barbaru Rozaliju preminulu 1657.), a da isto očekuje i za sina, jer je beskonačno slab (Kovács 2003: 696). Nakon Izakove smrti ožalio ga je u pjesmi napisanoj na mađarskom, čiji se rukopis pod naslovom „Elegia Mortem filii" danas čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (NSK R 4082), za koju u dosadašnjim istraživanjima nisam našao podatak da je negdje objavljena u prijevodu na hrvatski jezik. U vezi Adama nisam našao konkretan podatak da se Nikola na bilo koji način izravno očitovao o njemu. Doduše, Ede Margalits u svom tekstu o Nikoli Zrinskom

iz 1893. bez navođenja izvora citira jedno Nikolino pismo (Margalits ne navodi kome je i kada poslano), u kome se Nikola žali da mu je preminula kćer, a da mu sin jedinac Adam pobolijeva (Margalits 1893: 11). Uslijed velike podudarnosti između teksta Margalitsevog citata i već spominjanog Nikolinog pisma Ručiću iz 1658., sva je prilika da je Margalits zapravo citirao ovo pismo i da se ti redovi ne odnose na Adama, nego na Izaka. Margalitsevim tvrdnjama proturječi i Vitnyédyjevo pismo Nikoli Zrinskom od 10. ožujka 1663. u kome ga obavještava da je Adam dobrog zdravlja (Fabó 1871b: 46-47).

Život Adamov od Nikoline smrti do Petrova uhićenja i smaknuća (1664. – 1671.)

Adam je vrlo rano ostao bez oca. Po hrabrosti slavni Nikola Zrinski, koji se u mnogim bitkama istaknuo, svoju smrt ipak nije našao na bojnom polju. Poginuo je u lovu 18. studenoga 1664. u šumi kod međimurskog sela Kuršanec.[9] Erdeljski velikaš Miklós Bethlen, kasniji kancelar, jedini je očevidac koji je ostavio opis ovog tragičnog događaja. Ovdje ćemo citirati tek onaj dio u kome Bethlen napominje da su, nakon što je Nikola izdahnuo od rana zadobivenih od ranjenog divljeg vepra, okupljeni velikaši htjeli njemu povjeriti zadatak da Nikolinoj supruzi priopći vijest o tragičnom događaju. Ovaj je dio osobito bitan, jer dovodi u pitanje Hausnerovu tvrdnju kako je Nikola Zrinski posljednji put vidio Adama u ljeto 1644. Bethlenov opis glasi: „Htjeli su da ja priopćim vijest njegovoj supruzi, no ja sam kao novi u tom društvu, stranac, to prebacio na Pála Zichyja (Szalay 1858: 330)".

Slika 4. Portret Adama Zrinskog iz 1668.
Izvor: Hadtörténeti Intézet és Múzeum.

Iz ovog opisa se jasno razaznaje kako je Nikolina su-

[9] Kuriozitet je da su mađarske vlasti 1887. preimenovale Kuršanec u Zrínyifalva (Zrinsko Selo), upravo u spomen na tragičnu smrt Nikole Zrinskog (Mező 1982: 104).

pruga boravila u Čakovcu. Isto tako, u opisu Nikolinog čakovečkog dvora, spominje se kako je Nikola zasebno objedovao sa suprugom, u društvu dvojice-trojice mlađe gospode, ili s nekim od posluge prvoga reda i dvorskim svećenikom (Szalay 1858: 325). Ovaj je opis Bethlen najvjerojatnije sastavio na temelju viđenog, isto tako mala je vjerojatnoća da su nakon Nikoline pogibije velikaši htjeli poslati Bethlena u Beč da joj tamo saopći vijest o smrti (to je u tom slučaju mogao uraditi István Vitnyédy, također nazočan tijekom Nikoline pogibije, koji je kao stanovnik Šoprona geografski bio najbliži Beču). Ukoliko je Nikolina supruga boravila u Čakovcu, nije bilo razloga da tamo ne budu i dvoje njihove djece, poglavito ako se uzme u obzir da kobnog dana Adam još nije napunio niti drugu godinu života. Isto tako, u periodu od sklapanja vašvarskog mira do Nikoline smrti, dakle od kolovoza do studenog 1664., nije bilo ratnih djelovanja, pa nije bilo ni potrebe da Nikolina obitelj bude u egzilu. Osim toga, Nikola je u prve dvije godine nakon Adamovog rođenja zbog ratnih događanja bio rijetko sa svojom obitelji, pa je zasigurno mirnodopske uvjete iskoristio da to nadoknadi. Također, tog se 18. studenog 1664. približavao Adamov drugi rođendan (24. studeni), pa bi bilo logično da je Nikola htio taj veliki događaj proslaviti zajedno s obitelji.

Adam nije imao vremena ni upamtiti oca, njegov je lik mogao rekonstruirati tek kroz portrete, njegovu rukopisnu ostavštinu i prisjećanja drugih. Adam nije jedini od Zrinskih koji je odrastao bez oca. Ista sudbina zadesila je i njegovog oca Nikolu, koji je imao svega šest godina, te strica Petra, koji je imao svega četiri godine kada je njihov otac Juraj V. Zrinski (Zrínyi V. György, 1599. – 1626.) iznenada preminuo (Perjés 2002: 17; Bene 2016: 30.). Isto tako je i Juraj V. imao četiri godine kada je njegov otac Juraj IV. Zrinski (Zrínyi IV. György, 1549. – 1603.) preminuo (Štefanec 2001: 197). Najvjerojatnije prvi među Adamovim izravnim precima koji je odrastao bez oca, uz odgoj majke, bio je Nikola III. (Zrínyi III. Miklós, 1489. – 1534.), otac kasnijeg sigetskog junaka Nikole IV., koji je imao četiri godine kada mu je otac Petar II. pao u krbavskoj bici (Kukuljević Sakcinski 1883: 53).

Nikolina smrt je kao ključnu posljedicu po njegovog sina imala da Adam u svom prekratkom životu nikad neće uspjeti u potpunosti postati gospodarom vlastite sudbine. Prema očevoj posljednjoj želji Adam će ostati na skrbništvu njegovom stricu Petru, koji se – kako ćemo to iz daljnjeg teksta vidjeti – prema udovici i djeci svog brata nije časno ponio. Isto tako, nakon Petrove urote i smaknuća na imenu Zrinskih će u dvorskim krugovima ostati ljaga i konstantno potencijalno podozrenje, što će Adam – u i inače skučenim uvjetima za javno djelovanje – moći kompenzirati jedino kroz lojalnost Leopoldu I.

Nakon njegove smrti, Adam i Marija Katarina ostadoše na brizi svojoj maci. Sam Nikola Zrinski je odredio u oporuci da njegova djeca ostanu s majkom, čak i za slučaj da Marija Sofija nakon njegove smrti sklopi drugi brak (HU MNL OL A 57. 13. köt. fol. 189/a; Zrinski 2001: 140). Marija Sofija Löbl je s odanošću provodila posljednju želju svog supruga i s majčinskom brigom je upravljala sinovljevim odgojem i posjedima koji su mu ostali u nasljedstvo. Uspjela je isposlovati da Leopold I. 1666. godine tada tek četverogodišnjem Adamu dodijeli titulu mađarskog kraljevskog konjušara, što je kralj uradio 16. siječnja 1666., imajući u vidu zasluge

njegovog oca Nikole (HU MNL OL A 57. 13. köt. fol. 190). Sofija se dopisivala s venecijanskom Signoriom (s jednim od najutjecajnijih tijela Mletačke Republike), s ciljem da se Adamu prizna mletačko plemstvo (Király – Kovács 1986: 39-40). Mletačko plemstvo Zrinskih datira iz 1314. kada je jedan od njihovih predaka, hrvatsko-dalmatinski ban Mladen II. Šubić (Subics II. Mladen) to plemstvo izborio od službene Venecije i prema istraživanjima Laszowskog molbu za priznanje je u ime Petra Zrinskog podnio augustinski redovnik Marko Forstall, na osnovi dokumenata iz obiteljskog arhiva Zrinskih, za samog Petra, njegovog sina Ivana i sinovca Adama (Laszowski 1911: 46.).

Kada je Nikola Zrinski povjerio svom mlađem bratu brigu o svojoj udovici, svakako je imao najbolje namjere i nije mogao ni pomisliti da će Petar, umjesto da im bude zaštitnik, višestruko zloupotrijebiti dobivene ovlasti. Marija Sofija Löbl se nakon isteka jednogodišnje žalosti nije ponovno udala te je tako ostala posve nezaštićena i podređena u odnosu na svog šogora, koji je nakon Nikoline smrti dobio titulu dalmatinsko-hrvatsko-slavonskog bana (Heka 2001: 235), čime je postao ne samo najmoćniji čovjek na području koje je banska vlast dosezala, nego je i u mađarskim okvirima postao jednim od najmoćnijih ljudi, treći po rangu nakon palatina i državnog suca (Heka 2001: 211).

Prema Hausnerovim istraživanjima Petar je već u prosincu 1665. primorao udovu svog brata da se za umjesto 50 000 rajnskih forinti za 5000 mađarskih forinti odrekne posjeda koji su joj ostali u nasljedstvo, zatim je 1667. za godišnju rentu od 4500 forinti prigrabio Vinodolsku gospoštiju, koja je bila dio Adamovog nasljedstva (Hausner 2012: 449). Osim toga, Petar je kao Adamov skrbnik koristio njegovu kuću u Zagrebu (Feletar, Petrić i Šetić 2019: 116). Ono što također ne prikazuje Petra Zrinskog u pozitivnom svjetlu je to da će kasnije pokušati isplatu već spominjane svote od 4500 forinti i prebaciti na Leopolda I., odnosno na Dvorsku komoru u Beču. Tako je u uvjetima koje je Petar Zrinski kazivao u pero ocu Marku Forstallu, a koje je uputio Leopoldu I. oko 24. ožujka 1670. u 4. točki zatražio da ga se oslobodi od plaćanja te svote (Rački 1873: 115; Lonza 2023: 97). Isti dokument sadrži i uvjete koje je Petar Zrinski vlastoručno sastavio, tu je također u 4. točki zahtijevao da se oslobodi zakupnine, a da se umjesto toga – kako je sam Petar formulirao – „grofici udovi (comitessae viduae), a također siročetu (etiam orphano)“ godišnje od strane Leopolda I. isplaćuje svota od 4500 forinti (Rački 1873: 115; Lonza 2023: 98). Ono što je upadljivo je da Petar u svojeručno napisanom tekstu svog sinovca Adama nije spomenuo po imenu, niti kao sina svog pokojnog brata, nego tek kao puko siroče. Inače, delegirani sud će u svom stanovištu o krivnji i prijedlogu presude Petru Zrinskom od 18. travnja 1671., već samu činjenicu da se Petar Zrinski drznuo postavljati uvjete Leopoldu I. tumačiti kao dokaz da je Zrinski počinio kazneno djelo uvrede veličanstva (Lonza 2023: 338).

Osim uzurpacije posjeda, Petar Zrinski je u periodu između Nikoline smrti ujedno obvezao Mariju Sofiju na predaju značajne količine baruta i oružja, koji su također ostali Adamu u nasljedstvo od oca. Dugotrajni spor je okončan 15. ožujka 1670., kada su Petar Zrinski i Marija Sofija Löbl postigli sporazum po kojem

je Petar uzeo u zaštitu udovu svog brata Nikole te su se sporazumjeli o uporabi oružja i streljiva koje se nalazilo u Čakovcu (Laszowski 1937a: 81-82; Hausner 2007: 168-169).

Udovica Zrinski tada već nije boravila u Čakovcu, već se sa svojom djecom nastanila u Varaždinu (Varasd), gdje je našla sklonište u kući Ivana Draškovića (Draskovich János) (Laszowski 1937a: 81), o čemu će još biti riječi kasnije. Loše odnose dodatno je podgrijevala antipatija koju je Ana Katarina Frankopan, Petrova žena, osjećala prema Mariji Sofiji, pa je otud – kako je to pomalo beletristički napisao mađarski povjesničar iz 19. stoljeća Jenő Csuday – „svaki sporazum i pomirba bila tek zatišje, nakon čega su ponovno počinjali" (Csuday 1884: 187-188).

Slika 5. Lucas Schnitzer – Portret Petra Zrinskog. Izvor: Digitalna NSK.

Tijekom ovih događanja Marija Sofija Löbl više puta se obraćala vladaru. Sam je Leopold I. već 12. ožujka 1665. izdao dekret u kojem je Adamu Zrinskom i njegovoj majci garantirao zaštitu (HU MNL OL A 57. 13. köt. fol. 159). No i pored toga što je uživala kraljevu pravnu zaštitu, prema Takátsevom mišljenju nije se odlučila na pokretanje pravnog postupka protiv Petra Zrinskog, jer nije htjela da se časno ime Zrinskih u ovako nedostojnom kontekstu provlači kroz sudske spise (Takáts 1928: 492). Gledano iz kuta samog Adama, on je u to vrijeme bio u potpuno pravno podređenom položaju, jer je imao tek osam godina, a po tadašnjim mađarskim pravnim normama je jedno siroče ili polusiroče moglo tek nakon napunjene dvanaeste godine otpustiti svog skrbnika, ili čak pokrenuti sudski proces protiv istog (Horn 1996: 53). Kada je Adam Zrinski 24. studenog 1674. napunio dvanaest godina, njegov stric Petar već tri godine nije bio među živima.

Težnja bahatih velikaša da preotmu nasljedstvo udovicama koje nakon smrti muža nisu stupale u novi brak, nije bila neuobičajena u ranom novom vijeku. Vjero-

jatno je za to najbizarniji primjer pokušaj palatina Györgya Thurzóa (1609. – 1616.) da preotme imovinu tzv. krvave grofice Erzsébet Báthori (1560. – 1614.), zbog čega je osmišljena crna legenda o krvavim kupkama u krvi mladih djevica, za koju je suvremena mađarska povijesna i pravna znanost utvrdila da je izmišljotina s ciljem da se protiv nje pokrene montirani proces (Tasnádi, 2013: 8.). Erzsébet Báthori bila je inače baka mađarskog državnog suca (országbíró) Ferenca III. Nádasdyja, također urotnika, pogubljenog zajedno s Petrom Zrinskim i Franom Krstom Frankopanom (Nagy 1860: 23-24).

Međutim, u slučaju Petra Zrinskog posebnu dimenziju daje to da je on ovu vrstu napada usmjerio prema udovi svog najbliže mogućeg bližnjeg, tj. rođenog brata. Ostaje upitnim što je Petra nagnalo da se obruši na bratovljevu obitelj. Hausner pretpostavlja da mu je oružje i streljivo bilo potrebno jer se sa svojim šogorom Franom Krstom Frankopanom odlučio na sudbinski potez, podizanje ustanka protiv habsburške uprave (Hausner 2012: 449), no to se odnosi na događanja iz 1670. i najvjerojatnije je samo vrh ledenog brijega. Petar je bio tek dvije godine mlađi od Nikole, no zaostajao je za njim kako u pribavljanju vojnih i državnih časti, tako i u književnom talentu. Prije nego će postati dalmatinsko-hrvatsko-slavonskim banom, bio je kapetan žumberačkih uskoka, ogulinski i senjski kapetan te kapetan cijelog Primorja (Csuday 1884: 86). Bilo bi pretjerivanje reći da ti naslovi nisu bili bez prestiža, no svakako je bansko zvanje njegovog brata i zapovjedništvo hrvatskih krajina njegovog tasta Vuka Krste Frankopana (Frangepán Farkas Kristóf; 1578. – 1652.)[10] neusporedivo značajnije. Osim toga, Petar bansko zvanje, koje mu je svakako bilo vrhunac karijere, nije dobio nekom svojom zaslugom, nego je ono posljedica tragične sudbine njegovog brata. Nije teško pretpostaviti da ga je cijela stvar pekla i frustrirala.

Napeti odnosi između udovice Nikole Zrinskog i Petra Zrinskog trajali su praktički do Petrovog uhićenja u ožujku 1670. Petrovo uhićenje Marija Sofija, zajedno s Marijom Katarinom i Adamom, neće dočekati u Čakovcu. Sam je Petar protjerao udovicu svog brata, prema Šišićevom opisu, riječima da joj nema ostanka u Čakovcu, jer je on sklopio savez s Turcima (Šišić 1908: 80). Kasnije će Petar na suđenju ovo pravdati dvjema kontradiktornim tvrdnjama, prva je da ju je poslao u Beč kako bi tamo na dvoru zastupala njegove interese, a druga da ju je iz Čakovca protjerao na zahtjev Frana Krste Frankopana (Rački 1873: 337; Lonza 2023: 197). Delegirani sud je u optužnici protiv Petra Zrinskog napomenuo kako Zrinski nije u posjedu navodnog Frankopanovog pisma, u kojem ovaj navodno zahtijeva da se Nikolina udovica, zajedno s dvoje svoje malodobne djece, protjera iz Čakovca, tj. da Petar Zrinski ne može dokazom potkrijepiti svoje tvrdnje (Rački 1873: 384; Lonza 2023: 221).

Sam Frankopan je u odgovoru na Petrovu optužbu napisao da je za protjerivanje Marije Sofije Zrinske saznao tek nakon što se dogodilo i da zato ne može biti

[10] Vuk Krsto Frankopan postao je zapovjednikom hrvatskih krajina 1626. godine i tu funkciju obnašao do svoje smrti 1652. godine. U periodu poslije njegove smrti i smaknuća Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana tu su funkciju obnašala dvojica Nijemaca, Herward Graf von Auersperg (1652. – 1669.) i Johann Josef Graf zu Herberstein (1669. – 1689.) (Pálffy 1997: 282).

odgovoran (Rački 1873: 442; Lonza 2023: 256). Frankopanova tvrdnja je po svoj prilici točna. Naime, Fran Krsto Frankopan je bio znatno mlađi od Petra Zrinskog, pa teško da je mogao imati u odnosu na njega takav autoritet kojim bi mogao naređivati Zrinskom. Osim toga malo je vjerojatno da je Frankopan kao „običan" velikaš mogao postavljati zahtjeve Zrinskom, koji je svojom banskom titulom u mađarskim okvirima bio treći, a u hrvatskim okvirima prvi po vlasti i moći. Kako god bilo, konačnu odluku o protjerivanju obitelji svog pokojnog brata Nikole donio je ipak Petar Zrinski.

Govoreći o držanju Petra Zrinskog upravo u doba urote, znameniti mađarski vojni povjesničar József Bánlaky napominje da je Petar bio vrstan vojnik, koji je od rane mladosti bio u ratu s Turcima, često stavljajući vlastiti život na kocku, no karakterizira ga kao nekog tko nije bio sposoban za politiku: „Na ovom je polju ostavio dojam pravog nepromišljenog djeteta; bio je nepostojan, upadao je iz jedne krajnosti u drugu, a da ulogu koju je u uroti imao u posljednje tri godine nakon Wesselényijeve smrti nije platio životom, postao bi jednom od najomraženijih ličnosti naše [mađarske – prim. I. M. E.] povijesti" (Bánlaky 2001). Kada se uzme u obzir Petrovo ponašanje prema obitelji svog pokojnog brata, ovo se Bánlakyjevo karakteriziranje može primijeniti i na ostale segmente njegovog ponašanja.

Okidač za samu urotu bio je mirovni ugovor u Vasváru (10. kolovoza 1664.) između Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva. Ovaj je mir za Mađarsku bio vrlo nepovoljan (bio je to ujedno vrhunac osmanskih osvajanja) i, kako naglašava Bánlaky, izazvao je najviši mogući stupanj ogorčenja u zemlji (Bánlaky 2001). Na čelu organizacije bio je mađarski palatin Ferenc Wesselényi (1605. – 1667.) – u mađarskoj tradiciji ima naziv Wesselényijeva urota (Wesselényi-összeesküvés). (Hrvatsko povijesno pamćenje, poglavito u periodu nakon hrvatskoga narodnoga preporoda, suzit će u skladu s duhom i potrebama vlastitog vremena urotu na Zrinskog i Frankopana, no to je tema koja zahtijeva zasebnu obradu.) Nakon Wesselényijeve smrti (23. ožujka 1667.) ključne ličnosti urote postat će Zrinski i već spominjani Nádasdy. Njih dvojica će, što političkom nesposobnošću, što svojim međusobnim rivalstvom, odvesti urotu u propast, a sami sebe u pogibelj. Ono što je najspornije vezano za urotu bilo je paktiranje s Osmanlijama. Paradoksalno je da je cijelo gibanje prouzročio mirovni sporazum koji je prema mišljenju urotnika bio previše popustljiv prema Turcima, a sada s turskom pomoći treba liječiti nepovoljna rješenja tog mirovnog ugovora. Udruživanje s Osmanlijama bilo je sporno i otud što su Zrinski svu svoju slavu dugovali upravo višegeneracijskoj borbi protiv Turaka. O atmosferi koja je među urotnicima vladala pred sam rasplet dovoljno govori i samouvjerena rečenica Frana Krste Frankopana – koju Bánlaky posebno ističe – kako jedva čeka da se urotničke šubare udruže s turskim turbanima, pa će bogme letjeti njemačke šubare (Bánlaky 2001). Dogodilo se posve suprotno.

Loše pripremljeni, svega jednomjesečni ustanak Petra Zrinskog imao je za posljedicu retorziju bečkog dvora (Hausner 2012: 449). Osjetivši opasnost, Marija Sofija Löbl je u vrijeme pokretanja postupka protiv Petra napisala oporuku, kojom je svoja obiteljska imanja u Donjoj Austriji te svu ostalu svoju pokretnu i nepokretnu

imovinu ostavila Adamu (Hausner 2012: 449). Nakon Petrova uhićenja te pogubljenja 30. travnja 1671. u Bečkom Novom Mjestu dvor je zaplijenio polovicu zrinskih posjeda, no one dijelove koji su pripadali Adamovom nasljeđu ostavio je netaknutim (Laszowski 1937a: 82).

Popis dobara Zrinskih nakon Petrova uhićenja i to što je čije bilo od popisanih dobara, zahtijeva posebnu studiju, zato ćemo se ovdje ograničiti samo na nekoliko važnijih primjera po kojima se vidi kako su popisivači te carsko-kraljevska vojska, koju je kao odmazdu za Petrovu urotu bečki dvor stacionirao u Čakovcu, uzimali u obzir prava Marije Sofije Löbl, kao udovice Nikole Zrinskog te starateljice Adama i Marije Katarine. Tako je prilikom popisa međimurskih dobara uzeto u obzir da jedan dio tih dobara pripada Mariji Sofiji Löbl, udovici grofa Nikole Zrinskog, kao odgojiteljici i starateljici njihovog sina Adama i kćeri Marije Katarine (tutricis et curatricis illustrissimorum comitum Adami filii et Mariae Catharinae filiae) (Kostrenčić 1974: 2989; N. Kiss 1991: 194). Isto tako, general Paris Spankau (poznat po tome što je u proljeće 1670. zaposjeo čakovečku utvrdu i uhitio Anu Katarinu Frankopan, ženu Petra Zrinskog), 18. travnja 1670. je dvorskom izaslaniku Wildensteinu izjavio da mu ne može predati topove na kojima se nalazi grb Nikole Zrinskog, jer su oni vlasništvo njegove udovice i kao takvi ne pripadaju komori (Rački 1873: 278). Adamove je interese prilikom popisa i procjene vrijednosti imovine Zrinskih zastupao odvjetnik János Vitnyédy (Laszowski 1937a: 83), najstariji sin već spominjanog Istvána Vitnyédyja (Károlyi 2022: 163).

Urota i pobuna Petra Zrinskog pokrenula je ozbiljna politička gibanja. Vrhovni karlovački krajiški kapetan Johann Joseph von Herberstein[11] (1669.–1672.) uputio je 38. listopada 1670. kancelaru knezu Wenzelu Eusebiusu von Lobkowiczu prijedlog da se Hrvatska i Slavonija odvoje od Mađarske Kraljevine i da se preinače u nasljednu pokrajinu austrijske krune (Rački 1873: 370-371). Isti je prijedlog Herberstein uputio i samom Leopoldu I., kao i da se od dvojice muških potomaka nepouzdanih Zrinskih Petrov sin Ivan doživotno protjera iz Hrvatske, a da se i Nikolinom sinu Adamu oduzmu obiteljski posjedi i da ga se obešteti posjedima u Njemačkoj (Lopašić 1885: 341; Laszowski 1937a: 82; Hausner 2012: 449). Do toga ipak nije došlo zahvaljujući odlučnom istupu Marije Sofije Löbl i njezinim obiteljskim vezama (Hausner 2012: 449). Sam Herberstein 24. travnja 1671. piše Lobkowiczu da je na njegovu zapovijed prekinuo s aktivnostima vezanim za odvajanje Hrvatske (Rački 1873: 542–543).

Petar Zrinski je doveo u nezgodnu poziciju praktično svakog s kim je na bilo koji način bio povezan. Kao jednu od najvećih retorzija bečki je dvor u čakovečkoj tvrđi nastanio njemačke vojnike (s njima će Adam Zrinski u odrasloj dobi imati velikih problema), pa se Marija Sofija Löbl sa svojom djecom nastanila prvo u Varaždinu (u kući Draškovića), zatim u Vrbovcu (Orbóc), jednom od važnijih posjeda Zrinskih, da bi se negdje u ljeto 1673. (najvjerojatnije u periodu nakon početka lipnja) konačno nastanili u Beču (Laszowski 1937a: 83; Hausner 2012: 449). Gle-

[11] Zapovjednikom karlovačkog generalata Herberstein će biti od 1669. do 1672. (Fras 1988: 47).

dano iz bečke dvorske perspektive, Petar Zrinski je bacio ljagu na ime svoje obitelji. Osim toga kao jedna od retorzija bio je i izgon princa Auersperga i princa Wenzela Lobkowitza, jer su slovili za podupiratelje Zrinskih (Hausner 2012: 449). Ove je prepreke morao kasnije svladavati Adam Zrinski prilikom svoje vojne karijere i javne djelatnosti.

Slika 6. Stari grad Zrinskih u Čakovcu. Izvor: Digitalna NSK.

Zaključak

Zbog svoje rane smrti Adam Zrinski nije imao vremena upisati se među najslavnije Zrinske. No cijeli njegov život govori upravo o tome da je pokušao. Prema Hausneru, Adam Zrinski je bio jedan od značajnijih čimbenika mađarskog javnog života 17. stoljeća, ukazujući na to da je s iznimkom naslova dalmatinsko-hrvatsko-slavonskog bana, obnašao sve značajnije dužnosti, koje i njegov otac Nikola (Hausner 1993: 529).

Osim titule mađarskog kraljevskog konjušara, koju je dobio još kao dijete, Adam Zrinski je u svojoj vojno-političkoj karijeri stekao još dvije značajne titule. Titulu župana Zaladske i Šomođske županije dobio je od Leopolda I. 14. listopada 1683. (HU MNL OL A 57. 18. köt. fol. 42). Druga važna očeva titula, koju je Adam Zrinski uspio dobiti, je čin vrhovnog kapetana Međimurja i Legrada. Ratno vijeće u Beču će ga na tu dužnost postaviti 20. travnja 1684. (ÖStA KA HKR Prot. Bd. 369. Reg. fol. 255). Upravo u Hrvatskoj, odakle mu je obitelj podrijetlom, Adam Zrinski nije uspio prigrabiti nikakvu javnu dužnost. Jedan od razloga tomu je

svakako to što je u vrijeme Adamove pogibije u kolovozu 1691. aktualni ban Nikola Erdődy još je bio među živima, umrijet će tek 1693., dvije godine nakon Adamove pogibije (Ivić 1910: 228).

Premda je stekao većinu zvanja koja je imao i njegov otac, dva najvažnija, titulu dalmatinsko-hrvatsko-slavonskog bana i čin stožernog narednika Adam Zrinski nije uspio steći. Pored prerane tragične smrti, razloge trebamo tražiti i u ranom gubitku oca. U trenutku pogibije Adam je imao dvadeset devet godina i čin potporučnika (Obristleutnant) (ÖStA KA AFA 1691-8-2; ÖStA KA AFA 1691-8-2d; Bagi 2022: 11). Ne podcjenjujući čin potpukovnika, teško da je to za jednog Zrinskog bio vrhunac ambicija. Njegov otac Nikola nije još napunio ni dvadeset šest godina kada je dobio čin stožernog narednika, a bansku titulu stekao je s dvadeset sedam godina (Bene 2016: 126). Adamov djed Juraj V. Zrinski imao je svega dvadeset tri godine kada je stekao bansku titulu (Štefanec 2007: 93).

Kako bismo shvatili koliko je važan bio period Adamovog ranog djetinjstva, bitno je usporediti životni put Adama Zrinskog sa životnim putem dvojice njegovih poznatih suvremenika koji su prije napunjene dvadeset devete godine stekli više vojne činove. Radi se o feldmaršalu markizu Ljudevitu Badenskom (1655. – 1707.), glavni zapovjednik vojske Svete Lige u, za Adama kobnoj slankamenskoj bici, te poručnika Ádáma II. Batthyányja, koji je za hrvatsku povijest značajan jer je od 1693. do 1700. obnašao dužnost dalmatinsko-hrvatsko-slavonskog bana (Tóth 2012: 36).

Za početke karijere Ljudevita Badenskog, koji nije bio iste životne dobi kao Adam Zrinski, ali nije bio pretjerano stariji od njega, suvremeni mađarski povjesničar Zoltán Péter Bagi naglašava ulogu njegovog strica Hermanna (1655. – 1707.), predsjednika Ratnog vijeća u Beču (1681. – 1691.), koji je svim mogućim sredstvima nastojao za svog sinovca Ljudevita pribaviti što je moguće veće pozicije (Bagi 2019: 60). Badenski je imao svega dvadeset sedam godina kada ga je Leopold I. 1. veljače 1682. proizveo u čin podmaršala (1655. – 1707.), što nije bila posljedica njegovih zasluga, nego utjecaja njegovog visokopozicioniranog strica (Bagi 2019: 56–58). Ádám II. Batthyány je bio iste životne dobi kao i Adam Zrinski, ali je već u proljeće 1688. imao poručnički čin (Tóth 2012: 44-45). Početni zamašnjak u vojnoj karijeri i Batthyány je imao u obiteljskom nasljeđu. Još kao dvadeset trogodišnjak, u proljeće 1685. dobio je – nakon ostavke njegovog oca Kristófa II. Batthyányja – činove vrhovnog kapetana Protukaniške krajine (A Kanizsával szembeni végvidék) i Zadravske područne kapetanije (Dunántúli kerületi főkapitányság) na osnovi toga što su u obitelji Batthyány bila nasljedna (Tóth 2012: 38; Tóth 2013: 48).

Adam je imao jedva dvije godine u vrijeme očeve pogibije te osam godina kada će njegov stric podići nepromišljeni i neuspješni ustanak protiv vladara i time zapečatiti svoju sudbinu. Ova dva sudbonosna događaja dogodila su se u vrijeme kada Adam Zrinski ni na koji način nije mogao utjecati na događanja oko sebe. U vojnopolitičkom sustavu Habsburške Monarhije u kome su iznimni značaj imale osobne i obiteljske veze, Adam Zrinski je u odrasloj dobi sam sebi morao probijati put.

Izvori

Ahivski izvori

Forstall, Marcus. 1664. *Stemmatographia Mavortiae familiae comitum de Zrin*. NSK R 3031
HU MNL OL A 57 = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Kancelláriai Levéltár, Libri Regii (Királyi könyvek).
HU MNO OL P 1314 = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Családi levéltárak, Batthyány család levéltára, Missiles.
Katholisches Pfarramt St. Michael in Wien, Taufbuch.
Katholisches Pfarramt Unsere Liebe Frau zu den Schotten in Wien, Traaungsbuch.
Katholisches Pfarramt Unsere Liebe Frau zu den Schotten in Wien, Taufbuch.
Katholisches Pfarramt St. Michael in Wien, Sterbebuch.
ÖStA KA AFA = Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Alte Fedakten (ÖStA KA AFA)
ÖSt KA HKR Prot. = Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Hofkriegsrat Protocollbücher.
Zrinski, Nikola. 1659. Elegia mortem filii. NSK R 4082.

Objavljeni izvori

Fabó, András (ur.). 1871a. *Vitnyédi István levelei 1652–1664*. 1. köt. Pest: Eggenberger Ferdinánd Magy. Akad. Könyvárus.
Fabó, András (ur.). 1871b. *Vitnyédi István levelei 1652–1664*. 2. köt. Pest: Eggenberger Ferdinánd Magy. Akad. Könyvárus.
Forstall, Marcus. 2007a. A Zrínyi grófok hősi családjának története. In: Bene, Sándor i Hausner, Gábor (ur.). *Zrínyiek a magyar és a horvát históriában.* Budapest: Zrínyi Kiadó. 321-378.
Forstall, Marcus. 2007b. A Zrínyi grófok leszármazása. In: Bene, Sándor i Hausner, Gábor (ur.). *Zrínyiek a magyar és a horvát históriában.* Budapest: Zrínyi, 2007. 379-384.
Fras, Franz de Paula Julius 1988. *Cjelovita topografija Karlovačke vojne krajine*. Prevela Zlata Derossi. Gospić: Ličke župe.
Király Erzsébet – Kovács Sándor Iván. 1986. A velencei Állami Levéltár Zrínyi-dokumentumaiból, 1655–1668 (Giueseppe De Pellegrini másolatai nyomán, Téglásy Imre fordításaival). *Zrínyi Dolgozatok* 3. 26-40.
Kostrenčić, Mirko (ur.). 1974. *Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana*. Vol. 1. Popisi i procjena dobara (1672–1673). Zagreb: Izdavački zavod Jugoslavenske akademije.
Kovács, Sándor Iván (prir.). *Zrínyi Miklós összes művei.* Budapest: Kortárs Kiadó.
Kukuljević Sakcinski, Ivan. 1884. Izviešće Šimuna Jude Sidića o turskoj obsadi Beča g. 1683. *Starine* 16. 1-8.

Laszowski, E[milij] (prir.). 1939. Dnevnik grofa Vuka K. Frankopana iz god. 1648. i 1649. *Starine* 40. 75–102.
Laszowski, Emilijan. 1911. Knezovi Šubići Zrinski kao mletački plemići. *Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga Zemaljskog Arkiva*. 13. 45–53.
Lonza, Nella (ur.) 2023. *Kazneni postupak protiv Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana – dokumenti.* Zagreb: Zaklada Marija i Mirjan Damaška i Školska knjiga.
Lopašić, Radoslav (prir.). 1885. *Spomenici hrvatske krajine*. Kj. 2. Od godine 1610 do 1693. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
N. Kiss, István (ur). 1991. *Monumenta Zrínyiana*. Tom. 2. Insula Muraköz (1635–1720). Budapest: Akadémiai Kiadó.
Rački, Fr[anjo] (ur.). 1873. *Izprave o uroti bana P. Zrinskoga i kneza Fr. Frankopana*. Zagreb: Jugoslavenska Akademija.
Szalay László (ur.). 1858. *Gróf Bethlen Miklós önéletírásának első fele*. Pest: Heckenast Gusztáv.
Zrinski, Nikola. 2000. Oporuka Nikole Zrinskog. Prevela Bruna Kuntić Makvić. In. Damjanov, Jadranka (ur.). *Zrinski i Europa*. Zagreb: Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj. 136-150.

Literatura

Acsády Ignácz. 1898. *Magyarország története I. Lipót és I. József korában (1657–1711)*. Budapest, 1898. (A magyar nemzet története 7.) (online: http://mek.oszk.hu/00800/00893/html/; posljednji pristup 31. 12. 2024.)
Bagi, Zoltán Péter. 2015. Die Karriere Alfonso Montecuccolis im Dienste der Familie Habsburg 1570-1593. *Podravina* 14 (28), 73-83.
Bagi, Zoltán Péter. 2019. *Türkenlouis Bádeni Lajos (1655–1707)*. Pécs i Budapest: Kronosz Kiadó i Magyar Történelmi Társulat.
Bagi, Zoltán Péter. 2022. Az évszázad legvéresebb csatája az egykorú német sajtóban. In: Fehér Bence – Tóth Anna Judit (ur.). *Barokk történetírók Magyarországról, Magyarországon*. Budapest: Magyarságkutató. 7-29.
Ban, Imre [Bán, Imre]. 1976. Književnost do XIX veka. In: Ban, Imre [Bán, Imre], Barta, Janoš [Barta, János] i Cine, Mihalj [Czine, Mihály]: *Istorija mađarske književnosti*. Preveo Sava Babić. Novi Sad: Matica srpska i Forum. 8-80.
Bánlaky, József. 2001. *A magyar nemzet hadtörténelme*. CD-ROM. Budapest: Arcanum.
Bene, Sándor. 2000. *Egy kanonok három királysága. Ráttkay György horvát históriája*. Budapest: Argumentum Kiadó.
Bene, Sándor. 2016. Zrínyi Miklós élete. In: Hausner Gábor (szerk.). *Zrínyi-album*. Budapest: Zrínyi Kiadó i Hadtörténeti Intézet és Múzeum. 28-57.
Borián, Gellért Elréd. 2004. *Zrínyi Miklós a pálos és a jezsuita történetírás tükrében*. Pannonhalma: Pannonhalmi Füzetek.
Bůžek, Václav, Jakubec, Ondřej i Král, Pavel: *Jan Zrinský ze Serynu*. Praha: Lidové noviny, 2009.

Ćorović, Vladimir. 1933. *Istorija Jugoslavije*. Beograd: Narodno delo.
Czigány, István i sur. 2019. Raimondo Montecuccoli és műve. In: Montecuccoli, Raimondo. *A magyarországi török háborúkról.* Fordította, a magyarázó jegyzeteket és a szómagyarázatokat készítette Domokos György. Budapest: Dialóg Campus Kiadó. 11-32.
Czigány, István. 2020. Az oszmánellenes háború (1660–1664). In: Mészáros Kálmán (ur.). *Magyarország hadtörténete.* 2. köt. (Az oszmán hódítás kora, 1526–1718.) Budapest: Zrínyi Kiadó. 342-366.
Csuday Jenő. 1884: *Zrínyiek a magyar történelemben. 1566–1704.* Szombathely: Özv. Seiler Henrikné.
Fallenbüchl Zoltán (prir.). 2002. *Állami (királyi és császári) tisztségviselők a 17. századi Magyarországon. Adattár.* Budapest: Osiris Kiadó.
Feletar, Dragutin, Petrić, Hrvoje i Šetić, Nevio. 2019. *Zrinski & Frankopani. 100 godina od povratka u domovinu*. Zagreb: Meridijani.
Hausner Gábor. 1991. Zrínyi Ádám. In: Klaniczay Tibor (ur.). *A Bibliotheca Zriniana története és állománya.* Budapest: Argumentum – Zrínyi, 1991. 56-67.
Hausner Gábor. 1993. Zrínyi Ádám leuveni peregrinációja. In: Békési Imre i sur (ur.). *Régi és új peregrináció. Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon.* 2. köt. Budapest i Szeged: Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság – Scriptum, 529-532.
Hausner Gabor. 2007. Zrínyi Ádám. In: Bene Sándor – Hausner Gábor (szerk.). *Zrínyiek a magyar és a horvát históriában*. Budapest: Zrínyi Kiadó. 165-180.
Hausner, Gábor i Orlovszky, Géza. 1985. Adalékok Zrínyi Ádám pályaképéhez. In: Kazinczy, Andrea i Kovács, Sándor Iván (ur.): *Zrínyi dolgozatok II. (1985).* Budapest: ELTE. 107-124.
Hausner, Gábor. 2012. Posljednji junak obitelji Zrinski. In. Bene, Sándor, Ladić, Zoran i Hausner, Gabor (ur.): *Susreti dviju kultura. Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*. Zagreb, Matica hrvatska. 447-461.
Heka, László [Heka, Ladislav]. 2001. A horvát bán Magyarország alkotmánytörténetében. *Acta Universitatis Szegediensis, acta juridica et politica, publicationes doctorandorum juridicorum* 59 (1). 201-238.
Hóman, Bálint i Szekfű, Gyula. 1935. *Magyar történet.* 4. köt. [írta Szekfű Gyula]. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
Horn, Ildikó. 1996. Nemesi árvák. In: Péter, Katalin (ur.): *Gyermek a kora újkori Magyarországon. „adott Isten hozzánk való szeretetéből... egy kis fraucimmerecskét nekünk"*. Budapest: MTA Történettudományi Intézete. 51-90.
Horvat, Rudolf. 1908. Zator Zrinskih i Frankopana. In: Klaić, Vjekoslav (ur.). *Posljednji Zrinski i Frankopani*. Zagreb: Matica hrvatska. 133-170.
Horváth, Mihály. 1872. *Magyarország történelme.* 6. köt. Pest: Heckenast Gusztáv.
Ivić, Aleksa. 1910. Vrhovni glavari u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji od muhačke bitke do kraja 17. vijeka. *Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva* 12. 227-229.

Jansen, Dirk Jacob. 2019. *Jacopo Strada and Cultural Patronage at the Imperial Court. The Antique as Innovation.* Vol. 1. Leiden i London: Brill.

Károlyi, Bálint. 2022. Egy gazdálkodó soproni nemes Vitnyédy István gazdasági tevékenysége 1647–1670 közötti levelezése alapján. *Agrártörténeti Szemle* 63 (1–4), 145- 164.

Keller, Katrin. 2005. *Hofdamen. Amtsträgerinnen im Wiener Hofstaat des 17. Jahrhunderts*. Wien, Köln i Weimar: Böhlau Verlag.

Kerékgyártó Árpád 1868. *Magyarország történetének kézikönyve.* 4. rész. I. Leopold kir. székfoglalásától a szatmári békéig. Pest: Heckenast Gusztáv.

Klaić, Vjekoslav. 1914. *Život i djela Pavla Rittera Vitezovića (1652. – 1713.).* Zagreb: Matica hrvatska.

Kukuljević Sakcinski, Ivan. 1883. *Zrin grad i njegovi gospodari.* Zagreb: Tiskara Narodnih Novinah.

Laszowski, E[milij]. 1937a. Adam grof Zrinski. *Vjesnik Kr. Državnog Arkiva u Zagrebu* 7. 79-101.

Laszowski, Emil. 1937b. Gräfin Aurora Veronika von Zrin (M. Aurora, Konstantia von der Heimsuchung Maria) Nonne de Urschulinen-Kloste in Klagenfurt. Deutsche uebersetzung von Stefan von Platzer. Zagreb: Druck der „Merkantille" Zagreb.

Laszowski, Emilije. 1944. Ivan Antun grof Zrinski. O 240. obljetnici njegove smrti 1703. – 1943. In: [bez urednika]. *Ivan Antun grof Zrinski.* Zagreb: lzdanje Viteškog reda Hrvatskog Zmaja. 3-13.

Margalits, Ede. 1893. *Zrinyi Miklós, a költő. Külön lenyomat a „KATHOLIKUS SZEMLE" VII. kötetéből*. Budapest: Athenaeum R. Társulat.

Merényi-Metzger, Gábor. 2015. Zrínyi Miklós elsőszülött fiának születése és halála. *Irodalomtörténeti Közlemények* 119 (3), 395-398.

Mező, András. 1982. *A magyar hivatalos helységnévadás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Nagy, Iván. 1860. *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal.* 7. köt. Pest: Ráth Mór.

Nemeskürty Harriet. 1983. Egy Zrínyi-gyászbeszéd két különböző kiadásáról. *Magyar Könyvszemle* 99 (1), 49-57.

Pálffy, Géza. 1997. Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században. *Történelmi Szemle* 40 (2). 257-288.

Pálffy, Géza. 2012. Prekogranična povezanost Nikole IV. i Nikole VII. Zrinskog (Hrvatsko-mađarska plemićka obitelj u aristokraciji Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva i Habsburškoj Monarhiji). In. Bene, Sándor, Ladić, Zoran i Hausner, Gabor (ur.): *Susreti dviju kultura. Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*. Zagreb, Matica hrvatska. 117-164.

Perjés, Géza. 2002. *Zrínyi Miklós és kora*. Budapest: Osiris Kiadó.

R. Várkonyi, Ágnes 2004. Ország nélküli fejedelem. In. Köpeczi, Béla i Ágnes R. Várkonyi. *II. Rákóczi Ferenc*. Budapest: Osiris Kiadó.

R. Várkonyi, Ágnes. 1989. A Habsburg abszolutizmus berendezkedése Magyarországon. In: Pach Zsigmond Pál (főszerk.): *Magyarország története 4/1. (Magyarország története tíz kötetben).* Budapest: Akadémiai Kiadó. 83-98.
Schwarz, Henry Frederick. 1943. *The Imperial Privy Council in seventeent century.* Massachusetts: Harvard University Press.
Šišić, Ferdo. 1908. Posljednji Zrinski i Frankopani na braniku domovine. In: Klaić, Vjekoslav (ur.). *Posljednji Zrinski i Frankopani. Zagreb:* Matica hrvatska. 9-124.
Šišić, Ferdo. 1916. *Pregled povijesti hrvatskoga naroda od najstarijih dana do godine 1873*. Zagreb: Matica hrvatska.
Šišić, Ferdo. 1920. *Pregled povijesti hrvatskoga naroda od najstarijih dana do 1. decembra 1918.* 1. knj. Zagreb: St. Kugli.
Šokčević, Dinko. 2016. *Hrvatska od 7. stoljeća do danas.* Preveli s mađarskog Lea Kovács, Ivan Tomek i Đurđa Bubreg. Zagreb: Durieux – Društvo Mađarskih umjetnika i znanestvenika u Hrvatskoj.
Sokcsevits Dénes [Šokčević, Dinko]. 2011. *Horvátország a 7. századtól napjainkig*. Budapest: Mindus Novus.
Štefanec, Nataša. 2001. *Heretik Njegova Veličanstva. Povijest o Jurju IV. Zrinskom i njegovu rodu*. Zagreb: Barbat.
Štefanec, Nataša. 2007. IV. és V. Zrínyi György. In: Bene, Sándor i Hausner, Gábor (ur.). *Zrínyiek a magyar és a horvát históriában.* Budapest: Zrínyi Kiadó. 87-112.
Szabados, János. 2019. Újabb javaslat a vezekényi csata értelmezéséhez. *Hadtörténelmi Közlemények* 132 (4). 783-808.
Szalay, László. 1857. *Magyarország története.* 5. köt. Pest: Lauffer és Stolp.
Széchy Károly. 1902. *Gróf Zrínyi Miklós (1620–1664).* 5. köt. Budapest: Magyar Történelmi Társulat.
Széchy, Károly.1896. *Gróf Zrínyi Miklós (1620–1664)*. 1. köt. Budapest: Magyar Történelmi Társulat.
Szilágyi Sándor. 1984. Bethlen Miklós rövid élete. In: Révérend, Dominique. *Bethlen Miklós emlékiratai.* Budapest: Helikon. 7-12.
Takáts, Sándor. 1928. Gróf Zrinyi Ádám. In: Isti. *Régi magyar kapitányok és generálisok*. Budapest: Genius. 491-526.
Tasnádi, Csaba. 2013. Báthory Erzsébet pere: koncepció, vagy szabálytalan eljárás? Diplomski rad. Miskolc: Miskolci Egyetem Állam és Jogtudományi Kar.
Tóth, Hajnalka. 2008. Mind magyar, mind horvát. *Aetas* 23 (4). 246-252.
Tóth, Hajnalka. 2012. Adalékok Batthyány II. Ádám katonai pályafutásához. *Belvedere* 25 (3). 36-50.
Tóth, Hajnalka. 2013. *A Kanizsával szembeni végvidék Gyöngyösi Nagy Ferenc levelezése tükrében (1683–1690).* Szeged: SZTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola.
Varga, János J. 2012. Ivan Antun Zrinski, kraljev zatočenik. In. Bene, Sándor, Ladić, Zoran i Hausner, Gabor (ur.): *Susreti dviju kultura. Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*. Zagreb, Matica hrvatska. 463-479.

Varga, Szabolcs. 2016. *Leónidasz a végvidéken. Zrínyi Miklós (1508-1566)*. Pécs i Budapest: Kronosz Kiadó i Magyar Történelmi Társulat.
Végh, Ferenc. 2021. Kada je i gdje rođena Jelena Zrinski? *Podravina* 20 (39). 5-12.
Zimányi Vera. 1962. *A herceg Batthyány család levéltára*. Budapest: Művelődésügyi Minisztérium Levéltári Osztálya, Levéltárak Országos Központja.
Лукьяненко, Александр. 1911. *Политическая и литературная деятельность братьев Зринских и Франца Франкопана*. Киев: Императорский университет Святого Владимира.

Summary

The Early Childhood of Adam Zrinski (Up to 1671)

Adam Zrinski (1662–1691) was the son of Nikola VII Zrinski, Ban of Dalmatia, Slavonia and Croatia (1620–1664) and the nephew of Petar III Zrinski, Ban of Dalmatia, Slavonia and Croatia (1622–1671). He was the last member of this family to fight against the Ottomans. He died in the battle of Slankamen on 19 August 1691. This study focuses on his early childhood. During that period, two major events shaped his early years: the death of his father Nikola on 18 November 1664 and the execution of his uncle Peter on 30 April 1671. Nevertheless, throughout his short life he managed to assume most of the positions held by his father in the Kingdom of Hungary.His social ascent was cut short by his untimely death.

Keywords: Adam Zrinski, Nikola VII Zrinski, Petar III Zrinski, Marija Sofija Löbl